

ЛІТУРГІЙНИЙ СПІВ КИЄВО-ПЕЧЕРСЬКОЇ ЛАВРИ В РЕЛЯЦІЇ РОСІЙСЬКОГО ПАЛОМНИКА ПОЧАТКУ ХІХ СТОЛІТТЯ*

Переїдїть Росїю з кінця в кінець, відвідайте всі її обителі — ні в одній з них не почувете такого дивного пінія, яким оглашається Києво-Печерська лавра в навечір'я дня Успенія Богоматері. Що сказати про цей спів? Як виразити той вплив, який воно здійснює на душу? Громовий голос головного уставника зачинає перший стих предначинательного псалма; хор мовчить. Юний канонарх сріблястим голосом продовжує читання того ж стишка, раптом лунає спів огромного лика, складеного з одних ченців. Що за спів? Чув я багато хорів на святій Русі; сам з любов'ю вивчав нашу церковну музику; розумію її настільки, наскільки сил моїх є: та подібного співу виразити й перевести на ноти не можу і не вмю. Навіщо, наприклад, цей тенор раптом виривається дисонансом із загального гармонічного плину? Навіщо баритон впадає в тенорову партію і веде її до того, а не іншого такту? Чому не тягнеться неперервною ниткою звучний сріблястий голос канонарха, а враз блисне й зникає, ніби блискавка на небосхилі, забарвленим хмарою, що надійшла? Здається, тут немає жодного порядку; здається, все це — звичайне свавілля; а проте — жалюгідними й блідими здаються всі композиції великих майстрів церковної музики перед цими хвилюючими звуками, не підказаними наукою, а винесеними прямо з душі, наскрізь проникнутої тим почуттям, з яким треба благословити Господа. Строгі контрапунктисти покинуть свої теорії і настанови перед цим співом, що стирає на порох всяке людське мистецтво... І примітно, що лаврський спів не нараз може постати в усій своїй величі перед першим-ліпшим слухачем: допитливий любитель музики може навіть запідозрити людину, що розповість їй про це, в пристрасті й не розумінні речі. Але так воно й має бути: лаврський спів — діло святе, чисте, небесне; а до всього цього ми, за нещасливим упорядженням нашої тлінної природи, яюсь-то глухі, тупі та несприйнятливі. Для розуміння речей духовних, музики — такої, як

* Д. Разумовский. *Богослужбное пение православной греко-российской церкви: Теория и практика*. Москва 1886, с. 82–84 (з покликом на: *Великие дни богослужения в Киево-Печерской Лавре*. Санкт-Петербург 1859, с. 42–49 і 14, 15).

лаврський спів, необхідно очистити внутрішній слух наш, викинути з нього всі пустопорожні світські мелодії, забути навіть, якщо можливо, що ви слухаєте музику, а навчитися возноситися духом у молитовному віддиху, виразом якого православна церква достойно і праведно визнала не бездушні органи, а живий голос живого чоловіка. Тоді лише можна досягнути й обняти душею цей спів, подібного якому, говорю твердо й рішуче, немає в усій Русі. Запрошую всякого зацікавленого походити неділю-другу в святу Лавру і благоговійно прислухатися до цих звуків. Сам потім здивується він тому своєму нерозумінню, що через нього прекрасне і високе здавалося йому чимось простим і звичайним: сам не зауважить, як простоїть чверть години, слухаючи спів предначинательного псалма. Передання мовить, що коли підносили знайдений св. Єленою чесний і животворящий хрест, виголошували тільки «Господи, помилуй». Яким же гучним був, мабуть, хор сотень тисяч, проникнутих одним почуттям: чудесний і невимовно величавий акорд величезного натовпу, що злився в одне, і лише двома словами: «кіріє елейсон» — виразив усе, що його хвилювало. В усі кінці вселенної пішли потім ці слова, що становлять душу та життя людства, якому перше всього потрібне покаяння й помилування. Чував я і мотартівське, і гайднівське «кіріє елейсон»; чував розмаїті напиви «Господи, помилуй» і від наших православних хорів, але ні одне з них не може йти у порівняння з тим співом цих, мабуть, найпростіших слів, який має Лавра. Перекладено цей спів і на штучні наші ноти, ніби й з дотриманням всього, що потрібно, — але ні те ні се. В прах і усвідомлення своєї нищоти ввергається людина, слухаючи лише «Господи, помилуй», що його співає не надто вчений лаврський клір. Все є в цьому співі: і сум, і плач, і якась серцю незрозуміла відрода. В сім повних тактів вміщені ці два слова; зауважте, у сім тактів — знамените число! Чому ж не в шість, не в вісім? Не знаю; знаю лише, що душа розривається від цього гіркого плачу. «Блажен муж, іже не іде на совіт нечестивих», — знову заводить той сам громовий голос уставника, і знову починається велика пісня, яку б слухав, слухав, безконечно слухав [...] Важко передати земною мовою неземні почуття; неможливо виразити словами характер цього величного співу. В ньому немає нічого подібного звичайній музиці найкращих композиторів — це відгомін вічного, небесного служіння, що вселяє трепетний подив.

Переклав Юрій ЯСІНОВСЬКИЙ